

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ТА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ НАСЛІДКИ ОКУПАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Анотація. У статті розкрито фінансово-економічні наслідки тимчасової окупації Республіки Крим з боку Російської Федерації. Виявлено бюджетно-податкові результати анексії. Обґрунтовано безперспективність російських заходів податкового стимулювання економічного розвитку Криму з огляду на міжнародну ізоляцію регіону та історичний досвід функціонування спеціальних податкових режимів. Надано прогноз повернення території до складу України. Визначено актуальні проблеми інституційного характеру в Криму. Розроблено пропозиції Уряду України для врегулювання питань товарообігу між півостровом і материковою частиною країни.

Ключові слова: Крим, тимчасово окупована територія, анексія, бюджет, податки, товарообіг, спеціальні податкові режими, СЕЗ і ТПР, ЗЕД.

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВЫЕ ПОСЛЕДСТ- ВИЯ ОККУПАЦИИ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ

Аннотация. В статье раскрыты финансово-экономические последствия временной оккупации Республики Крым со стороны Российской Федерации. Выявлено бюджетно-налоговые результаты аннексии. Обосновано бесперспективность российских мер налогового стимулирования экономического развития Крыма с учётом международной изоляции региона и исторического опыта функционирования специальных налоговых режимов. Представлено прогноз возвращения территории в состав Украины. Определены актуальные проблемы институционального характера в Крыму. Разработаны предложения для Правительства Украины по урегулированию вопросов товарооборота между полуостровом и материковой частью страны.

Ключевые слова: Крым, временно оккупированная территория, аннексия, бюджет, налоги, товарооборот, специальные налоговые режимы, СЭЗ и ТПР, ВЭД.

FINANCIAL-ECONOMIC AND BUDGET- TAXING CONSEQUENCES OF CRIMEA OCCUPATION

Abstract. In the article the financial and economic consequences the Republic of Crimea temporary occupation by the Russian Federation. The budgeting and taxing results of annexation are founded. Proved The futility of russian tax measures to stimulate economic development of the Crimea because of the region international isolation and historical experience of the special tax regimes are provided. The weather return the territory of the Ukraine is predicted. The urgent problems of institutional Crimea are discovered. The proposals to the Government of Ukraine to settle the issues of trade between the peninsula and the mainland are made.

Key words: Crimea, the temporarily occupied territory, annexation, budget, tax, trade, special tax regimes.

Вступ. Недооцінка Україною геополітичних ризиків призвела до анексії території АР Крим. Початок окупації позначився періодом турбулентної динаміки соціально-економічного розвитку регіону. Серед ключових в економічній системі постало питання фінансових втрат, які підприємства несуть через ускладнення налагоджених торговельних та усталених господарських зв'язків. В умовах посилення економічного націоналізму із переорієнтацією українського ринку через відмову від споживання російських товарів, необхідно зробити акцент на збереженні лояльності до кримських товарів, робіт, послуг. Необхідним є налагодження добросусідських відносин з республікою, оскільки навіть в умовах окупації Криму як тимчасового явища [1], у регіоні мешкає значна кількість громадян України.

Постановка завдання. Підрахована наприкінці квітня ц.р. Міністерством юстиції України сума збитків від окупації Криму в обсязі 950 млрд грн є консервативно заниженою. Подібні цифри відображають більшою мірою політичну, ніж економічну оцінку. Вона не враховує втрачені потенційні вигоди, вартості корисних копалин, морського шельфу, але найголовніше — фактору часу. Разом з тим ситуація, що склалася на даний час, потребує подальшого ґрунтового аналітичного осмислення в контексті наслідків здійснення фінансово-економічної та бюджетно-податкової політики.

Оцінку економічного потенціалу Криму з різних аспектів здійснюють вітчизняні науковці Абібулласєв М.С., Бабенко Г.В., Жарова Л.В., Куніцин С.В., Стефанович Є.В., Харазішвілі Ю.М. [2] та ін., у тому числі агропромислового — Гриценко А.П., Ларіна Т.В. [3], Мочаліна О.С., Нехайчук Д.В. [4], Прадун В.В., Радченко В.О. та ін., курортно-рекреаційного — Діденко О.М., Кирнос В.П., Окуловський О.С., Онищенко С.К., Росенко Е.Ю., Ткаченко О.П. та ін. Оцінки наслідків анексії тільки починають напрацьовуватися українським науковим середовищем і включають праці Бикової Г.В. [5], Гардуса М.В. [6], Жаліла Я.А. [7], Томашевської О.В. [8], Юрченко К.Г. [7] та ін.

Результати. Ідеологічною основою приєднання Криму до РФ була ностальгія громадян за минулим радянським періодом, який характеризувався найвищим ступенем добробуту регіону. У період існування адміністративно-командної системи вони фактично не відчували податкового навантаження та мали стабільність планових цін. На підтвердження цього свідчить вік більшості прибічників окупаційного режиму. Разом з тим із анексією для мешканців півострова постала нова фінансово-економічна реальність.

Прийнято вважати, що в контексті здійснення колишньої бюджетної політики України АРК була реципієнтом бюджетних коштів. Вважаємо, що некоректно вести мову подібними чином, адже вітчизняна система міжбюджетних відносин не стимулює ефективного розвитку регіонів і зумовлює їх збитковість. Перші кроки РФ засвідчили, що країні вкрай важко буде опікуватися формально збитковим і дотаційним регіоном. Усвідомивши проблеми, окупаційна влада затягує із їх вирішенням, а тому в суспільстві напруга зростає. Здійснення в динаміці коректної компаративістики макроекономічних показників України минулих періодів з 2014-м роком і наступними зумовлюватиме необхідність проведення додаткових обчислень для приведення їх у співставність, передусім у частині віднімання валового регіонального продукту АРК від ВВП України 1991—2013 рр.

Невизнання Генеральною асамблеєю ООН 27 березня 2014 р. факту входження Криму до складу РФ стало основою для вироблення рішень міжнародними організаціями, в тому числі транспортними морськими та повітряними. Таким чином, нова реальність фактично загрожує Криму міжнародною ізоляцією.

Оцінки зниження туристичного потоку за індикативними показниками травневих свят різняться від половини до $\frac{3}{4}$. Таким чином, найближчим часом перед регіоном постануть складні фінансово-економічні проблеми, що вимагатимуть застосування дієвих стимулюючих заходів. $\frac{2}{3}$ відпочиваючих на півострові були громадяни України, які відтепер через митні бар'єри, необхідність здійснення обміну валюти та складні політичні питання із високим ступенем ймовірності змінять свій туристичний маршрут на користь інших регіонів України. Постає нагальним розвиток «зеленого» туризму в західних регіонах. Громадяни РФ не в змозі їх замінювати через низький сервіс і високу вартість транспортного сполучення. Прогнозуємо, що нову реальність мешканці республіки відчують до 1 вересня, коли буде констатовано зрив курортного сезону. Очевидно, що основні джерела доходів громадян Криму перебували саме у сфері послуг. Падіння споживчого попиту помножене на високі ціни.

Продовольча безпека АР понад як на 80 % визначається поставками з материкової частини України. Надходження продуктів харчування на територію півострова відтепер проходить через митний бар'єр і вимагає сплати відповідних зборів, до того ж додаткових транзакційних витрат на здійснення валютнообмінних операцій в умовах курсових коливань. У сукупності зазначене істотно позначилося на ціновій політиці. Передбачаючи негативні наслідки, законодавчо знижено ставки ПДВ на окремі товарні позиції. Заборгованість зумовила проблеми з водопостачанням, що в свою чергу призвело до загибелі посівів рису через брак води для поливу. Невизначені прогнози стосовно врожаю кукурудзи та сої. Разом з тим збут навіть наявного врожаю з невизнаної території на європейські ринки можливий лише через перетин митної території України. Останнє позначиться на ціні реалізації та зробить продукцію менш конкурентоспроможною.

Самопроголошеною владою у Республіці Крим було націоналізовано українську державну власність на території півострова. Поряд із втратою значної кількості державних підприємств у сфері туристично-рекреаційного комплексу, найбільшою втратою слід визнати Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз». Серед головних транспортних втрат для України стали морські торговельні порти у Севастополі, Ялті, Євпаторії, Феодосії та Керчі навіть попри їх фактично декларовану збитковість. Означене зумовило необхідність перенаправлення вантажопотоків через інші напрями приморської акваторії материкової України. Через окупацію втрачено Сімферопольський міжнародний аеропорт та аеродром у Бельбеку (м. Севастополь), Кримську дирекцію Придніпровської залізниці. Нагальним питанням для України є започаткування тривалих судових процесів на міжнародному рівні з приводу по-

вернення об'єктів державної власності [6—8]. Націоналізація державних підприємств призведе до зменшення частини чистого прибутку (доходу) господарських організацій (державних унітарних підприємств та їх об'єднань), що вилучається до Державного бюджету України; а також дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність.

Згідно Реєстру великих платників податків на 2014 рік, затвердженого наказом Міністерств доходів і зборів України 07.10.2013 р. № 543 (із змінами внесеними наказом Міндоходів від 20.12.2013 р. № 828), до великих бюджетоутворюючих підприємств регіону в тому числі належали:

- ВАТ «Феодосійська суднобудівна компанія «Море»;
- Держ. п-во «Керченський морський рибний порт»;
- ДП «Придніпровська залізниця»;
- ДСК «Керченська паромна переправа»;
- Комунальне підприємство «Севтеплоенерго» Севастопольської міської ради;
- КП «Севміськводоканал»;
- КРП «Вода Криму»;
- НВАО «Масандра»;
- ТОВ «АТЛАНТ-КРИМ»;
- ОП «Кримтеплокомуненерго»;
- ПАТ «Г/К»Ялта-інтурист»;
- ПАТ «ДТЕК Крименерго»;
- ПАТ «Енергетична компанія «Севастопольенерго»;
- ПАТ «Кримгаз»;
- ТОВ «Крим ТЕЦ»;
- ПАТ «Кримський содовий завод»;
- ПАТ «Пивобезалкогольний комбінат «Крим»;
- ПРАТ «Кримський винно-коньячний завод «Бахчисарай»;
- ПРАТ «Кримський титан»;
- ТОВ «Камоцці-пневматик-Сімферополь»;
- Управління державної служби охорони при ГУ МВС України в Автономній Республіці Крим та ін.

Переорієнтація їх податкових платежів до бюджетної системи РФ негативним чином позначиться на доходах Державного бюджету України. Постає висока ймовірність зміни власників активів. Доцільним з боку України є забезпечення юридичної підтримки захисту прав власників активів у Криму, щоб не допустити їх продажу. Переговорний процес відбувається в активній стадії та висвітлюється в засобах ЗМІ.

У Республіці Крим відбулося перейменування, реформатування та перепідпорядкування органів фінансово-бюджетної системи. Кількість установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів по АРК, станом на 01.01.2014 р. становила 2 551, з них 742 головні розпорядники.

Серед наслідків у податковій політиці варто виділити такі:

— відносини по стягненню податків і зборів на території Республіки Крим продовжують здійснюватися за передбаченими українським законодавством строками та механізмами до 1 січня 2015 р. [9] Більш ранній перехід на російську податкову систему, наприклад, із середини року, не видавався б логічним, оскільки через різні періоди подання звітності могли зумовити втрату частини податкової бази;

— зниження з 1 травня ставки ПДВ з 20 % до 18 % не матиме відчутного ефекту в вигляді зменшення цін, а скорочення ставки до 10 % на постачання овочів, періодичних друкованих видань, медичних товарів та ін. покликане знизити стрімке зростання цін і залагодити градус соціальної напруги;

— запровадження земельного податку та податку на нерухоме майно згідно законодавства РФ буде поставлене в залежність від місця розташування об'єкта оподаткування. Разом з тим становлення реєстрів майнових прав вимагає тривалого часу напрацювання;

— нагальною є проблема програмного забезпечення та контролю касових апаратів. Супермаркети із значним торговельним оборотом тривалий час продовжували видавати чеки у гривні через коливання курсу. З вилученням гривні із готівкового обігу їх оберт вимушено тінізовано;

— суб'єктам господарювання рекомендовано перехід на ведення бухгалтерського обліку відповідно до вимог РФ з 1 липня 2014 р. Разом з тим він не викличе істотних проблем облікової політики, оскільки системи за методологією та програмно-технічним забезпеченням

здійснення в ІС дуже подібні. Складнощі найбільш ймовірно виникатимуть із перереєстрацією підприємств і поданням звітності;

- кампанію декларування доходів громадян здійснено за прийнятим українським механізмом [9], але російських ставок ПДФО в 9 %—13 %—35 % на протипагу вітчизняним 15—17 % для неї не запропоновано;

- нелегітимний парламент Криму запровадив патент для кримчан, які здають нерухомість в оренду туристам, в обсягу до 30 койко-місць. Означене негативним чином позначиться на добробуті населення, оскільки орендні доходи становили вагомий частку річного заробітку;

- мораторій на штрафні та фінансові санкції за період 20 березня — 1 травня [9] — єдиний можливий шлях «зберегти обличчя» окупаційній владі через неможливість здійснення контрольної діяльності.

З боку РФ анонсоване створення особливої економічної зони на території Криму та Севастополя. Україна до 2005 р. мала досвід функціонування ТПР із спеціальним режимом інвестиційної діяльності в АРК і С(В)ЕЗ «Порт Крим», який, однак, не забезпечив очікуваних фінансово-економічних результатів. Указом Президента України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт Крим» в Автономній Республіці Крим» від 27.06.99 р. № 740 було започатковано з 01.01.2000 р. термін їх дії на 30 років (фактично — 5 років).

Спеціальна економічна зона «Порт Крим» була територіально розташована у м. Керч Автономної Республіки Крим і мала площу 27 га. Пріоритетними видами економічної діяльності були: обслуговування транзитних вантажів, їх зберігання, сортування, пакування, доробка, надання транспортно-експедиторських та агентських послуг. Особливі умови, за яких інвестори отримували пільги: отримання дозволу на провадження підприємницької діяльності на території зони; здійснення операцій з обслуговування транзитних вантажів, їх зберігання, дороблення, сортування, пакування, надання транспортно-експедиторських та агентських послуг, а також застосування новітніх технологій з метою виробництва товарів для експорту та поставок їх на внутрішній ринок. Серед основних пільг, що надавалися інвесторам:

- режим спеціальної митної зони;

- ставка оподаткування прибутку — 20 % та ін.

Територія пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності в АРК обіймала територію м. Ялта, Алушта, Судак, Феодосія, Красноперекіпськ, Армянськ, Красноперекіпський і Ленінський райони АРК загальною площею 611 тис. га. Основні пільги, що надавалися інвесторам:

- перші 3 роки ставка податку на прибуток — 0 %, з 4-го по 6-й рік — 50 % від діючої;

- ПДВ не справлявся у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання, комплектуючих деталей до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів; але не більш ніж на 5 років;

- мито не справлялося у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих деталей до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більш ніж на 5 років та ін.

Для ТПР і СЕЗ у АРК також передбачалося звільнення від:

- оподаткування суми інвестицій, одержаної згідно з інвестиційним проектом;

- обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті;

- плата за землю на період освоєння земельних ділянок, але не більш, ніж 5 років;

- збору до Державного інноваційного фонду (для СЕЗ — 50 % діючого) на період реалізації інвестиційних проектів але, не більше, ніж на 5 років.

Особливі умови, за яких інвестори отримують пільги: реалізація суб'єктами підприємницької діяльності, що зареєстровані на ТПР, згідно з укладеним з органом місцевого самоврядування договором (контрактом), інвестиційних проектів у пріоритетних визначених видах економічної діяльності не менше регламентованої кошторисної вартості.

Пріоритетні види економічної діяльності на ТПР становили: охорона здоров'я, санаторно-курортні послуги, готельне господарство; лісове господарство, рибне господарство, сільське господарство; добувна промисловість; харчова промисловість та переробка сільгосппродукції, текстильна промисловість і пошиття одягу, хімічне виробництво, машинобудування та приладобудування; дослідження та розробки у галузі природничих і технічних наук; виробництво електроенергії, газу та води; будівництво; транспорт [10].

Інвестиційний потенціал півострова в складі України не було повною мірою реалізовано, навіть враховуючи сприятливу дію до 2005 р. на його території даних спеціальних податкових режимів. Більше того, успішних прикладів функціонування спецрежимів не має як з

української, так і з російської сторін. Створення аналогічного проекту не матиме успіху, оскільки економія проходження митного, податкового та адміністративного бар'єрів нівелюється корупцією та низьким ступенем захисту прав власності. Знижує й без того низьку ймовірність зростання надходжень до бюджету Республіки факт перенесення започаткування гравальної зони в Криму, що анонсувалося здійснювати в межах окремого об'єкту за межами населених пунктів або на база готелів 5*. Останній варіант через практичну відсутність готелів високого стандарту (за деяким окремим виключенням) робить його у середньостроковій стратегії утопічним. Відсутність транспортного та морського міжнародного сполучення півострова із рештою світу гравальний бізнес робить безперспективним.

Натомість вважаю доцільним ініціювати створення в Криму ЗВТ Росії та України шляхом зняття митних бар'єрів. Створення ж офшору в Криму малоімовірне, оскільки не забезпечить для РФ самоокупності регіону. Загальновідомо, наприклад, що капітали до Кіпру приваблювало передусім діюче англійське право в частині захисту прав власності міноритарних акціонерів. Саме останні уособлюють високо ризикований венчурний капітал як основу інвестиційно-інноваційного процесу.

Політичний фактор сильно позначився на роботі банківської системи, що призвело до проблем операційної діяльності, а також у частині виплати заробітних плат і сплати податків. Після припинення Центральним банком РФ діяльності українських банків на території Криму і Севастополя вкладники мають отримати виплату компенсації в російських рублях за відкритими

до 1 квітня 2014 р. рахунками в розмірі 100 % від суми, але не більше 700 тис. руб. через Фонд захисту вкладників, решту — втратять.

З боку Уряду України доцільним є застосування таких заходів:

- спрощення процедур перереєстрації підприємницької діяльності на території материкової України та надання тимчасових до кінця року податкових канікул для підприємців, що в статусі біженців залишили територію АРК. Громадяни, що виїхали з півострова, залишилися в двобокому становищі: зв'язки із Кримом розірвані, а на нових місцях доходів, в тому числі для сплати податків, ще нема. За цей період пропонуємо не нараховувати санкції за несплату єдиного податку та ЄСВ;

- ініціювання переговорів щодо створення з боку РФ «зеленого коридору» на митниці для пришвидшення та легалізації пропуску продовольчих товарів вітчизняного виробництва на ринок регіону;

- легалізувати спрощене відкриття в українських банках рубльових рахунків підприємцям для роботи з кримськими клієнтами без оформлення таких транзакцій як зовнішньоекономічна діяльність;

- звернення України до ООН за підтримкою біженців є досить тривалим процесом, а компенсація з боку РФ взагалі малоімовірною. Радикальний шлях щодо одностороннього анулювання частки державного боргу України перед Урядом РФ потребує проведення виваженого підходу та обговорень;

- попри вилучення гривні з безготівкового (з 7 травня) та готівкового (з 1 червня) обігу в Криму Україна має зберегти вагомий роль у регіоні. Для вітчизняного товаровиробника важливо утримати ринок збуту своєї продукції. У відповідь на поширення заборони імпорту продукції корпорації «Roshen», низки сирно-молочних заводів і м'ясокомбінатів на території Криму необхідно посилити роботу в межах СОТ для відстоювання національних інтересів. Світовою практикою напрацьовано відповідні дієві механізми врегулювання міжнародних торгових суперечок у правовому полі, які слабо використовуються Україною.

Переконані, що повернення регіону до складу України є питанням середньострокової перспективи та в цілому визначатиметься терміном зміни політичного режиму в РФ. Переломним на даний час буде літній період падіння туристичного попиту, що вже позначився вимушеним зростанням сезонного безробіття в Україні серед молоді, яка їхала працювати до Криму. Зимовий сезон характеризується замерзанням Керченської протоки, через яку паромом уже не зможуть постачатися продукти харчування та паливо.

Першочергові питання для РФ у Криму — врегулювання інституційного середовища та розбудова інфраструктурних об'єктів. Однак для здійснення значущих капіталовкладень економіка РФ заслабка, а на іноземні очікувати марно. Зберігається існуюча нерівномірність розподілу доходів громадян, нових робочих місць не забезпечено, капіталовкладення зупинено. Зростання цін непропорційне зростанню соціальних виплат, зберігається товарний дефіцит. Судова система в податкових спорах зорієнтована на користь РФ. Інвестиційний процес за рахунок внутрішніх ресурсів гальмується через неготовність російських банків

кредитувати в перехідний період на значні суми. Низький ступінь захисту прав власності та юридично не визначений статус регіону зумовлює зменшення інвестицій в економіку Криму до критично низького рівня. Міжнародна громадськість перебуває на боці України.

Висновки. У складний трансформаційний період важливим є збереження лояльного ставлення та підтримки громадян Республіки Крим з боку нашої держави, однак на ринкових умовах. Така поведінка слугуватиме позитивним сигналом для зниження сепаратистських настроїв у східних регіонах. Водночас Україні необхідно врахувати прорахунки регіональної фінансово-економічної та бюджетно-податкової політики, що призвели до анексії півострова, та не допустити повторення буремних подій у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верховною Радою України 15.04.2014 р. № 1207-VII; редакція від 09.05.2014 р.]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Проблеми Криму в контексті регіональної безпеки // Національна безпека і оборона. — 2011. — №4-5. — С. 2—70. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD122_ukr_3.pdf
3. Ларіна Т.В. Вплив інвестиційних чинників у розвитку агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим / Т.В. Ларіна // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 82—83. — Режим доступу: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk_files/2009/2009_02/09_02_16.pdf
4. Нехайчук Д.В. Кластери як один із шляхів забезпечення сталого розвитку держави та її регіонів. Кримське бачення аграрних кластерів / Д.В. Нехайчук // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 1. — С. 38—41. — Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=1699&i=8>
5. Бикова Г. Підприємницька діяльність у Криму / Г. Бикова // Дебет-кредит. — 2014. — № 17. — С. 12—14. — Режим доступу: <http://dtkt.com.ua/show/1bid06256.html>
6. Гардус М. Борьба за небо и порты Крыма: как это происходит // Forbes. — 2014. — 4 Апреля 2014. — Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1368742-borba-za-nebo-i-porty-kryma-kak-eto-proishodit>
7. Жаліло Я.А., Юрченко К.Г. Щодо системних наслідків тимчасової окупації Криму в економічній сфері: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1535/>
8. Томашевская А. Украина—Россия—Крым: «Бермудский треугольник» для бизнеса / ЛЛ-ГА. Блоги. — 30.05.2014. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/afedak/article/14686.aspx>
9. Об утверждении Положения об особенностях применения законодательства о налогах и сборах на территории Республики Крым в переходный период [Электронный ресурс]: постановление Государственного Совета Республики Крым / Министерство финансов Автономной Республики Крым. — Режим доступа: <http://minfin.crimea.ua>
10. Пільги по СЕЗ та ТІПР [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — 13.05.2004 р. — Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36709

09.06.2014